

Pere Ysàs: *Disidencia y subversión. La lucha del régimen franquista por su supervivencia*, Barcelona, Crítica, 2004, 342 pàgines.

A *Historia política de España, 1939-2000 (Madrid 2001)* Carme Molinero i Pere Ysàs van explicar que, quan Franco va morir al llit, el règim estava immers de forma irreversible en una situació de crisi profunda. Estava tant deteriorat com la mateixa salut del dictador. I identificaven l'antifranquisme com a agent històric destacat d'aquesta crisi perquè a través de l'impuls d'una conflictivitat creixent i de la difusió de les actituds democràtiques el règim estava erosionat políticament. Això significava que pel 1975 era «...impossible el estricto cumplimiento de las previsiones franquistas, expresadas en la famosa formulación que todo estaba "atado y bien atado"». (p. 244) i, en conseqüència, el règim no tenia garanties de continuïtat. Així doncs, l'antifranquisme no havia aconseguit acabar amb la dictadura però no podia considerar-se el fenomen insignificant que alguns pretenien ja que havia situat el règim en una mena de cul de sac.

Disidencia y subversión, el llibre que ara ens ocupa, ve a reforçar aquest marc interpretatiu que és, en l'actualitat, el més solvent dins la historiografia actual d'aquest període. En concret, incideix en la rellevància del fenomen de la dissidència (reivindicativa, ideològica, política) a través de la seva configuració com a element central d'atenció i preocupació del règim i, sobretot, perquè va posar en evidència la limitada capacitat de maniobra del franquisme ja que, en la pràctica, l'obligà a recórrer a la repressió en detriment d'opcions pretesament aperturistes. Els costos polítics que d'això se'n derivaren foren molt elevats i la repressió fou insuficient per garantir el control de l'ordre públic i, en conseqüència, el control polític i social. El que dota d'un inqüestionable valor el llibre de Pere Ysàs és la solidesa empírica amb què valora la rellevància del dissentiment i la nova perspectiva amb què l'analitza, és a dir, la visió, percepció i valoració des de les mateixes institucions franquistes, i de les respostes que hi oferien. Unes respostes que es plantejaren en termes immobilistes o reformistes, en l'avinentesa que no podien comportar la mínima alteració de la legalitat ni de la legitimitat del règim. Era el terreny de joc en el que es produïa «*la lucha del régimen franquista por su supervivencia, 1960-1975*» que precisa el subtítol del llibre.

Les actituds immobilistes impossibilitaven el consens social i precipitaven la repressió en tant que les propostes reformistes bé topaven amb la desconfiança d'altres sectors que n'impediaven la materialització i les abocaven al fracàs o bé, si s'arribaven a desenvolupar, el seu contingut tenia una molt limitada capacitat de seducció o d'integració de les actituds de dissentiment, i no satisfien les aspiracions dels moviments reivindicatius. Encara més, lluny de servir a les finalitats previstes, sovint van oferir unes possibilitats d'actuació que amplificaven l'acció opositora, reivindicativa o crítica i tenien així, conseqüències perverses per al règim: les eleccions sindicals de 1966 o la llei de premsa de 1966 són casos ben coneguts i emblemàtics del que estem dient, i que Ysàs analitza en profunditat des d'aquesta perspectiva. En d'altres ocasions, el rebuig de la dissidència era suficientment ampli perquè les propostes quedessin neutralitzades: per exemple, les APE (Asociaciones Profesionales de Estudiantes, 1965). En definitiva, la incapacitat efectiva de les respostes situaven el règim en una paràlisi política creixent i sovint, no feien sinó accentuar les tensions entre els diversos sectors franquistes i servir d'arma política partidista en la lluita entre les faccions del mateix règim. D'aquesta forma, les dificultats es feien gairebé insuperables a l'hora d'articular una estratègia eficaç que anés més enllà de la repressió.

La consistència de l'aportació d'Ysàs deriva de l'esplèndida documentació que usa, procedent, en la seva major part, de l'acció del mateix règim: sobretot del ministeris de

la Governació, de presidència del Govern, del Ministeri d'Informació i Turisme, i del Movimiento. Documentació que si bé no sempre és inèdita (una part del documents havien estat utilitzats anteriorment), el seu conjunt ofereix una riquesa extraordinària que justifica, a més, la incorporació d'un valuós apèndix amb cinc textos: *Incorporación al Movimiento de la Juventud Universitaria* (1962) redactat pel llavors «Consejero Nacional» Rodolfo Martín Villa, *Tendencias conflictivas en cultura popular* (1972), *Comisiones Obreras y Partido Comunista. Informe* (1967), *Esquema sobre libertad y seguridad en la comunidad nacional ante la situación política actual* (1971) i *Iglesia* (1973).

Ysàs estructura el llibre en cinc capítols, d'acord amb els principals agents del dissident amb el qual el règim s'havia d'enfrontar: estudiants, intel·lectuals i món cultural, obrers, antifranquistes organitzats, és a dir, els «subversius», i catòlics (en queden al marge els moviments veïnals, que encara no han estat objecte d'una suficient atenció historiogràfica). Finalment, hi ha un darrer apartat de conclusions. Cada capítol organitza el seu ritme en base d'una banda, a les notes i informes de diversa índole, elaborats des del règim per personatges de destacada posició institucional i política o per membres del govern, entre els quals Carrero Blanco assoleix un especial protagonisme. De l'altra, a través de la normativa jurídica i legislativa que s'aprova en resposta a aquests fenòmens. El conjunt del material és el que va atorgant a les accions del dissens la categoria d'impactes sobre el règim, que afecten cada cop amb més intensitat el seu funcionament.

L'autor comença per la dissidència estudiantil que, cronològicament, situa en primer lloc i que esdevingué preocupació cabdal del règim fins que pel 1970 la diversitat de fronts oberts li va fer perdre la centralitat anterior; a més, segons Pere Ysàs, en aquells moments el règim considerava perduda la batalla d'aconseguir la joventut i, en especial, els estudiants. D'acord amb aquest objectiu cobejat de feia anys, és remarcable l'informe que pel 1962 va presentar el llavors conseller del Movimiento, Rodolfo Martín Villa (reproduït a l'annex), que constitueix un dels textos més lúcids i insòlitàment crític amb la situació del mateix règim, i que apostava per la democratització de les estructures del SEU com a mitjà de captació dels estudiants: va quedar en paper mullat i va conduir a la substitució Martín Villa per Martí Ordàs (1964). La posterior evolució dels fets, sovint coneguts, es planteja en funció de l'atenció oficial que se'ls hi parà, de la seva capacitat de preocupar les institucions i de les respostes que s'hi van donar. És això el que atorga tot el seu valor al treball d'Ysàs.

La crítica dels intel·lectuals és el segon fenomen que analitza l'autor. Si bé aquest àmbit no arribà a ser un element de preocupació oficial tan gran com els estudiants, la mateixa personalitat pública dels dissidents, sovint reconeguda a nivell internacional, fou un element que generà moltes dificultats per tal de donar-hi una resposta eficaç, sempre a cavall de la repressió i/o d'una tolerància relativa. Una tercera «via», la de «recuperació» d'intel·lectuals a través de subvencions i ajudes quedà en «quarentena». Té un indubtable interès el seguiment que fa Pere Ysàs de les accions col·lectives, sovint en forma de cartes de protesta (contra la violència, la repressió i els maltractaments policials als detinguts), de suport als moviments socials i de reivindicació de les llibertats polítiques, culturals i nacionals; simplement, i a tall de curiositat, m'han sobtat les escasses referències oficials a l'activitat desenvolupada al voltant de l'amnistia. D'altra banda vull destacar l'atenció a la llei de premsa de Fraga (1966), a redós de la qual determinats mitjans de comunicació van convertir-se en portaveus antifranquistes (la qual cosa accentuà pràctica de sancions i tancaments) i a les dures tensions que generà dins el mateix règim el nou escenari aperturista i que derivaren en operacions polítiques de major envergadura fins a precipitar canvis de govern. En darrer lloc situa l'acció que van dur a terme entitats cíviques i col·legis professionals, escriptors, gent del cinema, de la televisió i de la «faràndu-

la» etc. Caldria senyalar però, la forma potser massa ràpida en què apareixen fenòmens tan importants com la cançó de protesta. Tanmateix el caràcter més global de la documentació aportada (informes de Carlos Iglesias, de José Ignacio de San Martín, el mateix document *Tendencias conflictivas en la cultura* popular reproduït a l'annex) i el tractament que en fa Ysàs, permeten justificar la valoració final sobre l'abast general del dissens intel·lectual. I acaba de reblar el clau en constatar la incorporació a aquesta perspectiva d'alts funcionaris de l'Administració Central (1975).

La mobilització obrera és l'àmbit més extensament tractat en el llibre. D'una banda, el tractament historiogràfic més ampli que ha estat objecte aquest sector (al que la mateixa aportació de l'autor han estat molt significativa) i de l'altra, el caràcter de «motor» del conjunt de la dissidència que té l'obrerisme, justificarien aquest fet. L'atenció que hi parà el mateix règim fou extraordinària ja que es va veure obligat a reconèixer el caràcter inevitable dels conflictes laborals al mateix temps que maldava per canalitzar-los a través d'una obsoleta estructura sindical amb la que pretenia que no es desbordessin: és a dir, que no assolissin dimensions polítiques ni fossin utilitzats per «la subversió», ni optessin per expressar-se a través de mitjans il·legals com les vagues. La pròpia legitimitat del règim estava en joc ja que la mobilització classista alterava els principis bàsics de la unitat social fixada des del 1938 i de l'harmonia pretesa pel règim. Ysàs reforça la centralitat d'aquesta conflictivitat i certifica el seu paper decisiu, per exemple, en el fracàs de les propostes «reformistes» de Solís (l'èxit de CCOO en les eleccions sindicals de 1966; el caràcter devaluat de la Llei Sindical de 1971). Unes propostes que tenien també la dimensió de projectes que acompanyaven una estratègia de poder dins el règim per part de determinats sectors en competència amb d'altres, i que accentuaren les tensions internes. Tanmateix, l'obrerisme conduí aquestes propostes a un carreró sense sortida, féu fracassar la tímida política social del règim —incapaç de neutralitzar la conflictivitat ni de canalitzar-la— i forçà una dura política d'ordre públic que s'agreuà als anys 70 la qual cosa provocà importants moviments de solidaritat i posà encara més en evidència el caràcter repressiu del règim en el context de l'Europa democràtica.

El capítol dedicat a la subversió es planteja, en bona mesura, a través de l'anàlisi de les més conegudes iniciatives legislatives i jurídic-polítiques que va adoptar el règim per tal d'enfrontar-se amb l'antifranquisme organitzat, és a dir, la *subversió*. Nogensmenys, el tractament de qüestions com alguns dels estats d'excepció aporta noves dades a la dimensió repressiva i, també en aquest cas, a les dissensions internes que provocaren. De la documentació que aporta l'autor i l'anàlisi que en fa, se'n dedueix que no va existir cap mena de política d'apropament cap a la oposició, més enllà que esporàdicament i de forma tardana (amb motiu de l decret de 27 d'agost de 1975) hi hagués qui, dins del règim, la diferenciés de l'acció violenta d'ETA o del FRAP. Ara bé, coneixem l'existència d'una petita tolerància política que, per exemple, s'expressà en fets com les conferències sobre les «terceres vies» a Europa (Barcelona, 1975) que, possiblement, encaixaria amb el que Ysàs caracteritza com l'aparició de sectors franquistes que anirien fent una opció no continuïsta sobretot perquè entenien que era impossible mantenir la política repressiva sobre la *subversió*.

El darrer capítol, sobre la defecció de part del catolicisme, constitueix una aportació excel·lent. Pere Ysàs no se centra tant en la que van protagonitzar els capellans progressistes, moviment catòlics de base etc. (tot i que, per exemple, no falten els apunts sobre la HOAC, o a la manifestació de 1966) com en la de la jerarquia eclesiàstica ja que fou aquesta el centre de preocupació preferent del règim. És una magnífica anàlisi de com el franquisme va assistir, primer amb estupor, a l'aparició d'un fenomen impensable; i de com va passar a una actitud d'irritació i a gairebé la ruptura amb una institució fundacional del Nuevo Estado.

Les diverses peces que forgen els capítols les encaixa Ysàs en el darrer apartat de conclusions, on queda ben significada l'aportació del llibre. Una obra en la que l'autor mostra la seva capacitat analítica i deixa constància del seu bon ofici a l'hora d'establir uns sòlids fils conductors i interpretatius a una documentació fragmentària, de procedència diversa i desigual. D'aquesta forma construeix un important graó que reforça, com ja hem dit al principi, la que a hores d'ara constitueix la interpretació historiogràfica més convincent i fecunda de l'erosió i crisi del franquisme a partir dels moviments de dissenyament.

MANEL RISQUES